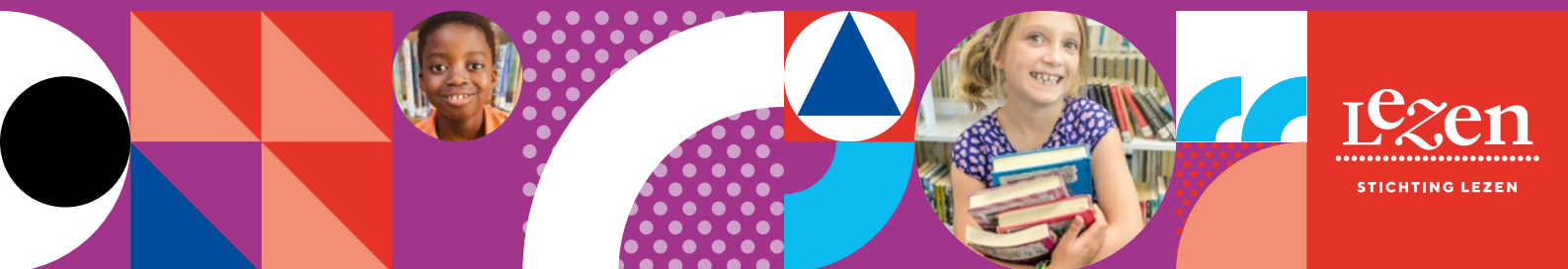

ONDERZOEKSPUBLICATIE

Weerzin tegen lezen of weer zin in lezen?

Ontwikkeling van interventies om betrokkenheid
tijdens stillezen te vergroten

Lezen
STICHTING LEZEN

Roel van Steensel, Paul de Maat & Eke Krijnen

Weerzin tegen lezen of weer zin in lezen?

Ontwikkeling van interventies om betrokkenheid
tijdens stillezen te vergroten

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020 – 623 05 66
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Kennisprofessionals

Roel van Steensel, Paul de Maat & Eke Krijnen (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Onderwijsprofessionals

Karin Baars, Marita Bijster, Elke van den Bosch, Willeke Pieters, June Poppelaars & Mieke van Vliet

Onderzoekstagiaires

Elif Sarilar & Marije Verdoes

Dit project is gefinancierd door het NRO (projectnummer 40.5.20500.171).

Vormgeving cover

Judith Schoffelen en Erik olde Hanhof, Amsterdam

Citeren als: Steensel, R. van, Maat, P. de, Krijnen, E. (2023). *Weerzin tegen lezen of weer zin in lezen? Ontwikkeling van interventies om betrokkenheid tijdens stillezen te vergroten*. Amsterdam: Stichting Lezen.

©2023 Stichting Lezen, Amsterdam

Samenvatting

Achtergrond van het onderzoek: lage leesmotivatie en dalende leesvaardigheid

Resultaten uit PIRLS en PISA (Gubbels et al., 2017, 2019) laten zien dat Nederlandse leerlingen in vergelijking met leerlingen uit andere landen maar weinig plezier hebben in lezen. Bijna de helft van de Nederlandse middelbare scholieren lijkt zelfs een uitgesproken aversie tegen lezen te hebben. Die daling zet doorgaans in vanaf de tweede helft van het basisonderwijs (Chall & Jacobs, 2003); teksten worden complexer en leerlingen krijgen minder begeleiding (Snow & Moje, 2010), waardoor de kans op negatieve leeservaringen toeneemt. Uiteindelijk kan dat zelfs tot weerstand leiden (Nielen et al., 2016; Van Steensel et al., 2019). Omdat de beperkte leesmotivatie van leerlingen samengaat met een daling in de leesvaardigheid (Gubbels et al., 2019; Inspectie van het Onderwijs, 2022), is er in beleid veel aandacht voor bevordering van leesmotivatie in het onderwijs. In 2019 riepen de Onderwijsraad en Raad voor Cultuur bijvoorbeeld op tot een ‘leesoffensief’ en ook in het recente Masterplan Basisvaardigheden (Wiersma, 2022) is leesmotivatie een belangrijk aandachtspunt.

Interventies om leesweerstand te verminderen: ontwerponderzoek via een PLG

In dit onderzoek hebben we de vraag gesteld hoe in de praktijk van het (basis)onderwijs werkzame principes voor motivatiebevordering kunnen worden gecombineerd om tot een samenhangende aanpak van leesweerstand te komen. Met een groep van zes onderwijsprofessionals (5 leraren en 1 intern begeleider) en wetenschappers hebben we prototypen ontwikkeld van interventies om leesmotivatie te bevorderen en leesweerstand te verminderen.

We deden dat in een professionele leergemeenschap (PLG), waarin we gedurende anderhalf jaar gezamenlijke onderzoeks- en ontwerpactiviteiten hebben uitgevoerd. Bij het ontwerp van de prototypen concentreerden we ons op activiteiten voor, tijdens en na het ‘stillezen’: op een vast moment van de schooldag een kwartier of halfuur lezen in een zelfgekozen boek. We kozen daar allereerst voor, omdat de ervaring van deelnemende onderwijsprofessionals was dat leesweerstand zich juist tijdens momenten van stillezen voordoet. Daarnaast zetten veel scholen stillezen in om het lezen te bevorderen; maar liefst 87 procent van de Nederlandse basisscholen laat leerlingen dagelijks stillezen (Gubbels et al., 2017).

Werkwijze in de PLG

Om de prototypen te ontwerpen, hebben we in de PLG een eerder ontwikkelde werkwijze toegepast (Krijnen et al., 2020):

- **In een eerste fase dragen PLG-leden ‘kwesties’ aan: praktijkproblemen waarvoor een oplossing moet worden gezocht.** Aan het begin van het traject formuleerden de onderwijsprofessionals samen één gemeenschappelijke kwestie: als gevolg van een beperkte leesmotivatie of een sterke leesweerstand maken leerlingen niet optimaal gebruik van de tijd voor stillezen. Die kwestie stond centraal in de verdere activiteiten van de PLG.
- **In de tweede fase (‘verkenning’) gaan PLG-leden de kwesties nader onderzoeken.** In deze verkenningsfase zijn de onderwijsprofessionals door middel van interviews met leerlingen op hun

school nagegaan welke belemmeringen leerlingen ervaren tijdens het stillezen en wat mogelijke oplossingen voor deze belemmeringen zijn.

- **In de derde fase ('actie') gebruiken PLG-leden de uitkomsten van de verkenning om hun handelen aan te passen.** Op basis van de analyse van de belemmeringen tijdens het stillezen en mogelijke oplossingen in de verkenningsfase zijn in de actiefase een aantal ontwerpprincipes geformuleerd. Met die principes zijn prototypen ontworpen van activiteiten die de onderwijsprofessionals vervolgens hebben geïmplementeerd op hun eigen school.
- **In de vierde fase ('reflectie') evalueren PLG-leden de uitkomsten van de actiefase.** In de actiefase werden observaties gemaakt tijdens de implementatie van de prototypen en werden bij leerlingen en leraren interviews afgenomen. Op basis daarvan werd in de reflectiefase de uitvoering geëvalueerd: werkten de activiteiten zoals verwacht en hoe werden ze door leerlingen en leraren gewaardeerd?

De PLG kwam achtmaal plenair bij elkaar (twee keer per fase) en tussendoor werden acht 'buddy-overleggen' ingepland, waarin twee onderwijsprofessionals en één wetenschapper samenwerkten aan concrete producten (een onderzoeksplan, een interviewleidraad of een prototype van een activiteit).

De verkenning: hoe denken leerlingen over stillezen?

In de verkenning hebben de onderwijsprofessionals interviews afgenomen bij 29 leerlingen (jongere/oudere leerlingen, jongens/meisjes, sterkere/zwakkere lezers, leerlingen die meer/minder betrokken zijn tijdens het stillezen). Ze vroegen naar hun algemene oordeel over stillezen en over kernelementen van stillezen, zoals het gegeven dat leerlingen stil voor zichzelf lezen (en dus niet mogen praten), dat ze zelf de boeken kiezen die ze lezen, dat ze zelfstandig en dus zonder hulp van de leraar lezen, en dat ze dat doen op vaste momenten en voor een afgebakende hoeveelheid tijd. De verkenning resulteerde in de identificatie van een aantal algemene thema's die representeren hoe leerlingen denken over stillezen:

1. **Stilte en rust.** Stillezen is een activiteit die rust en ontspanning kan brengen, maar waarvoor ook stilte en rust nodig zijn.
2. **Opgaan in een boek.** Belangrijk is dat je tijdens het stillezen kunt opgaan in je boek en dat je leesproces niet verstoord wordt.
3. **Concentratie.** Stillezen is een activiteit die aandacht vereist: of je die aandacht kunt opbrengen, hangt deels af van het concentratievermogen waarover je beschikt, maar ook van de omstandigheden, zoals het tijdstip van de dag.
4. **Stillezen is een individuele activiteit.** Hoewel ondersteuning bij het vrij lezen bevorderlijk kan zijn, kan met name gerichte hulp tijdens het stillezen het leesproces verstoren. Ook hulp bij het kiezen van boeken kan het individuele karakter van stillezen doorbreken.
5. **Passend aanbod.** Of leerlingen stillezen waarderen, hangt af van de vraag of ze een boek kunnen vinden dat bij ze past.

Omzetten in actie: wat kan helpen om leerlingen meer te betrekken bij stillezen?

Op basis van de uitkomsten van de verkenning en onze beschouwing van de wetenschappelijke literatuur formuleerden we drie ontwerpprincipes die de basis vormden voor de ontwikkeling van de prototypen:

1. We willen ervoor zorgen dat leerlingen zich in een rustige leesomgeving, zonder al te veel afleiding, kunnen focussen op hun eigen boek.
2. We willen dat leerlingen in de gelegenheid worden gesteld om passende boeken te kiezen.
3. We willen ervoor zorgen dat leerlingen leeservaringen met elkaar kunnen delen zonder dat het leesproces erdoor wordt verstoord.

Op basis van deze principes hebben de deelnemende onderwijsprofessionals activiteiten ontworpen, die zijn verdeeld over drie categorieën: activiteiten voor, tijdens en na het stillezen (zie tabel).

Tabel

Activiteiten voor, tijdens en na het stillezen

	Voor het lezen	Tijdens het lezen	Na het lezen
1: In een rustige omgeving focussen op boek		Achtergrondmuziek Audio-ondersteuning	
2: Passende boekenkeuze			
3: Leeservaringen delen zonder het leesproces te verstoren	Boekenkring		Vraag maar Lees en deel

Tijdens de **boekenkring** zet de leraar verschillende werkvormen in om leerlingen in aanraking te brengen met boeken die ze nog niet kennen. Zowel leraar als leerlingen hebben daarin een actieve rol: allen verzorgen boekpresentaties. Het gebruik van **achtergrondmuziek** is erop gericht om de leesbeleving en daardoor de leesmotivatie van leerlingen te stimuleren; de verwachting was dat muziek de afleidende werking van omgevingsgeluiden vermindert en zorgt voor actievere (cognitieve) verwerking van teksten. De inzet van **audio-ondersteuning** was met name gericht op het stimuleren van de leesmotivatie van zwakkere lezers. Leerlingen maakten gebruik van een online leesplatform met een grote collectie digitale boeken. Het platform biedt aanvullende ondersteuning voor zwakkere lezers, onder andere door middel van een voorleesfunctie: leerlingen kunnen een boek dan tegelijkertijd lezen en beluisteren. Bij **Vraag maar** stelt de leraar na afloop van het stillezen vragen aan een aantal leerlingen, waarbij deze gebruikmaakt van de vragenkaartjes ontwikkeld door Chambers (2002).

De activiteit heeft als primaire doel leerlingen leeservaringen te laten delen: leerlingen nemen kennis van boeken die klasgenoten aan het lezen zijn en van hoe zij hun boeken ervaren. Bij **Lees en deel** markeren leerlingen tijdens het stillezen een fragment dat hen opvalt, omdat het bijvoorbeeld spannend of grappig is. Na het stillezen worden enkele leerlingen gevraagd om hun fragment voor te lezen en toe te lichten waarom ze juist voor dit fragment hebben gekozen. Net als bij Vraag maar is het eerste doel van de activiteit dat leerlingen leeservaringen delen en dat hun interesse voor boeken wordt gewekt.

Reflectie: hoe worden de activiteiten ervaren en gewaardeerd en wat betekent dit voor stillezen in de klas?

In het algemeen merkten we tijdens de observaties en interviews dat de activiteiten werkten zoals bedoeld. Leerlingen vonden het leuk om zowel vooraf (via de boekenkring) als achteraf (via Vraag maar

en Lees en deel) leeservaringen te delen; ze kwamen hierdoor in aanraking met boeken die ze niet zo snel uit zichzelf zouden kiezen. Daarnaast was de ervaring dat het gebruik van achtergrondmuziek en audio-ondersteuning samengaat met meer rust en concentratie, en met een minder belastende leeservaring voor zwakke lezers. We verwachten daarom dat het bijdraagt aan een optimaal gebruik van de tijd voor stillezen als leraren zorg dragen voor een passend boekenaanbod, als leerlingen de gelegenheid krijgen om leeservaringen te delen zonder dat dit hun leesproces verstoort, als leraren zorgen voor een stille en rustige leesomgeving en als wordt gezorgd voor extra ondersteuning voor zwakke lezers. Op basis van het onderzoek gaan we ervan uit dat al deze elementen nodig zijn en dat ze elkaar positief kunnen beïnvloeden. Bijvoorbeeld:

- Door leeservaringen te delen, maken leerlingen kennis met andere boeken en wordt een passende boekenkeuze gefaciliteerd.
- De beschikbaarheid van passende boeken maakt de kans groter dat leerlingen opgaan in hun boek, wat bijdraagt aan een rustigere leesomgeving.
- Extra hulp voor zwakke lezers (bijvoorbeeld in de vorm van audio-ondersteuning) faciliteert een passende boekenkeuze: die hulp opent meer mogelijkheden om interessante boeken te vinden.
- Die extra hulp vermindert hierdoor de kans op frustratie en afleiding, wat weer bijdraagt aan een rustigere leesomgeving.

Een volgende stap is om te onderzoeken of de gunstige werking die leerlingen en leerkrachten ervaren daadwerkelijk leidt tot meer en aandachtiger lezen, meer leesplezier en een betere leesvaardigheid. Dat moet worden getest in experimenteel onderzoek. De interventies die in de huidige studie zijn ontwikkeld, kunnen daarvoor als basis dienen.

